

הפשרה להגנה יהודית

רפי רוניק

הצלחתה של מפלגת עוצמה יהודית בבחירות לכנסת על בסיס הבטחתה "לעשות סדר" ולהראות "מי פה בעלי הבית" רכבה על תפיסה אידיאולוגית המבליטה את הפחד מפני פשיעה ואת האיום על תחושת הביטחון האישי. שורשיה הרעיוניים של מגמה זו טמונים במשנתו המוקדמת של מאיר כהנא, שפותחה בתקופה שבה עמד בראש הליגה להגנה יהודית בארצות הברית. בלב הרטוריקה הכהניסטית המקורית עמדו הפחד מפני פשיעה של שחורים ותרעומת על חוסר משילות. באופן דומה, האידיאולוגיה הניאו-כהניסטית ממזגת בין הפושע ובין האויב כדי לקבע תודעת קורבנות שבטית, וזו בתורה משמשת להצדקת אלימות

פברואר 2023

הצלחתה של מפלגת עוצמה יהודית בבחירות האחרונות לכנסת והשגת היעדים שלה במסגרת הקמת הממשלה הנוכחית מזקקות שינוי עמוק במושג הביטחון האישי בישראל. בין הירדן לים, סוגיות של ביטחון אישי ושל ביטחון לאומי לעולם כרוכות זו בזו. ואולם בעת הזאת עולה מגמת שיח חדשה שבמסגרתה רטוריקה של הדין הפלילי ממסכת את הסכסוך הלאומי. המאזין לדוברים הבולטים של הימין כיום יסיק כי בכל הנוגע לסוגיות של ביטחון, הבעיה העיקרית בחברה הישראלית היא פעילות פלילית שמאיימת על תחושת הביטחון האישי שלנו כאינדיווידואלים. בעיה זו ממוסגרת בתורה כסוגיה של ביטחון לאומי.

ככלל, מחקרים המבקשים לעמוד על הלכי הרוח בחברה הישראלית מכירים בחשיבותו של נושא הפשיעה והאלימות עבור האזרחים הערבים ומודדים נושא זה כמניע לפעולה פוליטית כגון הצבעה בבחירות. אך לא כן באשר לאזרחים היהודים. סקרים מטעם המכון לישראל לדמוקרטיה למשל, שמבקשים לעמוד על הסוגיות המרכזיות עבור הבוחר הישראלי באופן כללי, אינם מייחדים את נושא הפחד מפשיעה מן הפחד מטרור, ושואלים רק על "איום הטרור בתוך ישראל" או על "נושאי חוץ וביטחון".

אם אמנם החשש מפגיעה בגוף וברכוש על ידי עבריינים הפך לנושא מרכזי עבור הבוחר היהודי, בפרט לאחר אירועי האלימות בערים המעורבות שהתפרצו על רקע מבצע שומר חומות במאי 2021, אזי קם אתגר לקטגוריות שדרכן אנחנו רגילים לחשוב על המפה הפוליטית ועל הכוחות המניעים את האזרחים כשהם ניצבים בצמתים פוליטיים. ובכן, האומנם זהו חשש מרכזי? לנוכח הצלחתה של מפלגת עוצמה יהודית, יש סיבות לחשוב שכן. ברור שחדירתו של יו"ר המפלגה איתמר בן-גביר למרכז השיח הפוליטי בישראל היא תופעה מורכבת ורבת פנים, ואין כאן יומרה להקיף אותה. אבל אחד ההיבטים המרכזיים של התדמית שמכר בן-גביר הוא העלאת האיומים על תחושת הביטחון האישי - לא רק מפני פיגועי טרור אלא גם מפני פעילות עבריינית - לראש סדר היום. דומה שבן-גביר זיהה צמא להתייחסות לנושא הזה בקרב הציבור היהודי והרווה אותו.

היועץ האסטרטגי של עוצמה יהודית, נבו כהן, שב והדגיש בריאיון שנערך עימו לאחר הבחירות לעיתון **דה מרקר**: "איתמר היה זה ששם זרקור על חוסר הביטחון האישי. [...] הצגנו בקמפיין עלייה של מאות אחוזים בגניבות ובמקרי אלימות. [...] מה שחשוב לי ולציבור הישראלי הוא ביטחון ומשילות". בניגוד לסוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה, כהן אף מתייחס לביטחון פנים כאל "נושא ליבה". בל ניתמם: כל השותפים לשיח מודעים לקריצה הגזענית-לאומנית שברקע הדברים. אם במכון הישראלי לדמוקרטיה "ביטחון" הוצמד ל"חוץ", כאן הוא מוצמד ל"משילות", משמע לנושא הפשיעה בחברה הערבית ובפרט בקרב הבדואים בנגב, שמוסגר כבעיה של "חוסר משילות". לדברי כהן, "חשוב לי שארבעת ילדיי והוריי יחיו עד כמה שאפשר בביטחון, שאת גיסי מעומר לא יורידו מהכביש".

לא בכדי הודגשה האג'נדה הזאת בריאיון לכלי תקשורת המזוהה עם מעמד הביניים החילוני. רשימת הציונות הדתית, שבמסגרתה התמודדה עוצמה יהודית בבחירות, משכה מצביעים חדשים בעיקר מערי המרכז שרוב תושביהן יהודים בני המעמד הבינוני ולאו דווקא מאזורים שבהם מורגשת יותר העלייה-לכאורה בפשיעה, כמו היישובים הערביים או הנגב. אם כן, זו הרטוריקה שנבחרה כדי להתקרב לקונסנזוס, לעמעם את הגזענות ולמשוך מצביעים שאינם אנשי ימין קיצוני. בפנותו לבורגנות היהודית, התוכן ששירת את בן-גביר באופן הנוח והיעיל ביותר היה הפחד מפשיעה, וכאמור נראה כי דבריו נפלו על אוזניים כרויות.

מהם השורשים הרעיוניים של הטשטוש בין השיח הביטחוני לשיח הפלילי, ומהן הנסיבות החברתיות העומדות ברקע הפיכתו של הפחד מפני פעילות פלילית לסוגיה פוליטית מרכזית? לטענתי, הבחירה להשתמש בעולם המושגים של התחום הפלילי איננה רק טקטיקה שנועדה לזכות בלגיטימציה מצד הזרם המרכזי. היסודות העמוקים יותר של רטוריקה זו מצויים במשנתו של הרב מאיר כהנא, שבבית מדרשו הפוליטי צמח בן-גביר. את היסודות האלה אפשר לחשוף אם מתבוננים בתקופה מוקדמת בביוגרפיה הפוליטית של כהנא, טרם עלייתו לישראל, סביב תנועת הליגה להגנה יהודית שהקים בניו יורק. דווקא תקופה זו מספקת רקע חיוני להבנת תפיסת הביטחון של כהנא - ולכן גם של ה"ניאו-כהניזם"^[1] בן ימינו - לא פחות מאשר תקופת "כך" המאוחרת יותר.

תפיסת הביטחון המוקדמת של מאיר כהנא

הצלחתו האלקטורלית והתדמיתית של איתמר בן־גביר בבחירות 2022 החזירה את מאיר כהנא למרכז השיח הציבורי, אבל מעטים טורחים לקרוא את כתביו של כהנא עצמו ולהבין כיצד נציגיו העכשוויים של הכהניזם, שמבקשים דווקא להשתחרר מעול צילו מבחינה רטורית, ממשיכים את דרכו מבחינה רעיונית. את שורשיו של הכהניזם יש לחפש לא באדמת חברון אלא בברוקלין. כהנא היה אמריקני, הוא אהב את אמריקה, וגם לאחר שעלה ארצה – בגיל 39, כשפעילות פוליטית וטרוריסטית ענפה כבר מאחוריו – לא רצה להיפרד מאזרחותו המקורית.^[2] התודעה הפוליטית של כהנא התעצבה בניו יורק של שנות השישים ואירועי אותה תקופה המשיכו להעסיק אותו עד סוף ימיו. שאול מגיד טוען בספרו שפורסם לאחרונה כי כהנא כתב פרק מרכזי אך מוכחש בתולדות יהודי ארצות הברית.^[3] יהודים אמריקנים הם קהל היעד העיקרי של מגיד, והוא מצר על כך שאינם מתמודדים עם כתבי כהנא במישרין וכך מבססים את מעמדו כפיל שבחדר. בישראל אופציית ההתכחשות ירדה מן הפרק, אבל ייתכן שגם אצלנו השלב האמריקני בפעילות כהנא, טרם עלייתו לארץ והקמת תנועת כך, רוחש כזרם תת־קרקעי.

ספריו של כהנא כתובים כשילוב של מניפסט, כתב האשמה ואוטוביוגרפיה. בהקשר הנוכחי מעניין במיוחד חיבורו משנת 1975 המספר את סיפור התנועה שהקים בניו יורק ב־1968, הליגה להגנה יהודית (The Jewish Defense League), שממנה צמחה הקריירה הפוליטית שלו.^[4] מטרותיה של התנועה היו להגן על שלומם של יהודים אמריקנים, לרומם את כבודם ולבצר את זהותם, בפרט על רקע חיכוכים בין הקהילה היהודית לקהילה השחורה בניו יורק בעידן זכויות האזרח. כהנא כפר בצורך להבחין בין איומים על ביטחונם האישי של יהודים מפני שכניהם השחורים בארצות הברית בשנות השישים, מפני שכניהם הנוצרים באירופה בתקופת הפוגרומים והשואה ומפני שכניהם הערבים בישראל/פלסטין על רקע המאבק הלאומי. מה לי פשיעה, טרור או קונפליקט; היהודי צריך להבין את כל התופעות הללו כאנטישמיות. והפתרון שמציע להן כהנא הוא עזרה עצמית. כך שאף להפוך את היהודי מקורבן (victim) לשורד (survivor), כלומר להשתמש בקורבנות כדי להגדיר זהות ועם זאת לעשותה ציווי אקטיבי להתנגדות.

כהנא ציין שלושה אפיקים שבהם לדעתו על היהודים לעזור לעצמם: פרובוקציה, ליטיגציה ואללימות. אפיק האלימות העסיק אותו במיוחד, הן בפועל הן ברטוריקה, כי בניגוד לשניים הראשונים, נטל השכנוע בהצדקת פעולות אלימות כבד הרבה יותר. כהנא לא ניסה לטעון שהטקטיקות שדגל בהן אינן אלימות; הוא ביקש לנרמל את השימוש באלימות ולהפסיק להתנצל עליו. אדרבה, הטענות כי הוא וחבריו אלימים עודדו אותו וחיזקו את אמונתו בצדקת דרכו, בניגוד לטענות כי הוא גזען, שאותן כינה "שערורייתיות".^[5]

בכתבים מוקדמים יותר, לפני שאימץ מונחים משיחיים, היסוד שעליו נשען כהנא כדי להצדיק אלימות היה הגנה עצמית. זהו עיקרון אוניברסלי שגם ליברלים מקבלים אותו, אבל כהנא ביקש תמיד לעגן את האידיאולוגיה שלו במקורות יהודיים. כמו מפגעים יהודים אחרים שיבואו אחריו, העיגון שמצא כהנא הוא בדוקסרינה של דין רודף. בניגוד לניסוחים ליברליים של הגנה עצמית, אין בדין רודף העדפה ברורה של העצמי על פני האחר, והתלמוד כורך את ההצדקה לאלימות בציווי "לא תעמוד על דם רעך" (סנהדרין

עג, א). עיקרון מוסרי זה עשוי להשמיע את העדפת האחוה אנושית על פני האינטרס האישי, אבל בתרגום לאנגלית שמביא כהנא, רע הוא your brother (ולא למשל neighbor, כבתרגומים אחרים), וכהנא קורא את הציווי לא כאוניברסלי אלא כשבטי. על היהודי להשתמש באלימות כאשר הוא עד ל"אחד הרודף אחר חבריו להרגו".^[6] מבין קטגוריות השחקנים בסיטואציות של אלימות - תוקף, קורבן ומתערב - המפתחות להבחנה בין אלימות מוצדקת לאלימות שאינה מוצדקת הם זהות הקורבן וזהות המתערב. במקום שנאמץ אמות מוסר אוניברסליות ונתייחס לאלימות באשר היא כאל דבר פסול, כהנא מבקש לשכנע אותנו כי "יהודים שמשתמשים באלימות כדי להגן על אחיהם היהודים, עושים את הדבר הנכון",^[7] משום שכל יהודי צריך לחוש את כאבו של כל יהודי אחר ככאבו שלו.

לאחר שעלה ארצה והקים את תנועת כך, הקצין כהנא את הרטוריקה שלו ודיבר על אלימות כעל ציווי אלוהי. עם זאת, גם בתקופה המאוחרת המשיך והקפיד לעגן את ההצדקה לאלימות בטענת ההגנה העצמית כשהשווה את עצמו לנביא זעם שאומר: אם לא תקשיבו לי, תושמדו. ברוח דומה, הרב יצחק גינזבורג - גם הוא אמריקני בן דורו של כהנא - הצדיק את המפגע ברוך גולדשטיין בטענה כי מדובר בעניין של קידוש השם ומלחמה על ארץ ישראל, ולצד זאת פנה לדין רודף וליישום צופה פני עתיד של "לא תעמוד על דם רעך". לפי גינזבורג, גולדשטיין יישם "ראיה המבחינה בין ישראל לגוי, ומתוך רגישותה ליקרת חיי ישראל חשה היא בסכנות האורבות להם".^[8] אין משמעות לזהות ה"תוקף" ולמהות הפעולה ה"תוקפנית", היות שהדגש היה ונותר עיגון זהותו של היהודי באלימות הגנתית.

הבנה זו של הגנה עצמית אפשרה לכהנא לכרוך יחדיו הגנה על האינדיווידואל והגנה על הקהילה ולעצב להם זהות משותפת שנטועה בהכרח ליצור את תנאי ההישרדות של עצמם. הפעילויות שארגנה הליגה להגנה יהודית כללו בין היתר הקמת גופי סיור חמושים ומחנה קיץ לנערים יהודים שבו למדו אמנויות לחימה, שימוש בנשק ולימודי יהדות. זה היה בקיץ של שנת 1969 בצפון מדינת ניו יורק; בשעה שצעירים היפים השתתפו בפסטיבל המוזיקה בוודסטוק, לא הרחק משם התכוננו צעירים יהודים להכות בתוקפיהם ובתוקפי שכניהם בני קהילתם.

חרף ההישענות על מקורות יהודיים, השילוב בין עניין גובר בשיטות הגנה עצמית ובין העצמה של זהות קבוצתית הוא מאפיין של המקום והתקופה. כפי שמדגיש מגיד, הליגה להגנה יהודית יושבת בתוך הקשר היסטורי, גם אם בחוסר נוחות. רבות מן התנועות החברתיות שהצמיח עידן זכויות האזרח ביקשו להעצים רגשי גאווה קבוצתיים באמצעות טכניקות של הגנה עצמית. השוואה רלוונטית במיוחד היא לתנועת ה-Black Power, הזרם המיליטנטי של המאבק לשוויון של שחורים אמריקנים, ונציגיו הבולטים ביותר - הפנתרים השחורים. לשתי התנועות יש הרבה מן המשותף, בין שהליגה אימצה ישירות אלמנטים מן הכוח השחור ובין שנבעו מתוך אקלים תרבותי משותף. חלקם שטחיים יחסית, כמו האגרוף המונף המופיע בסמלילים של שתי התנועות או הדגש על הגנה עצמית בשמה של התנועה (במקור נקראה תנועת הפנתרים השחורים "מפלגת הפנתרים השחורים להגנה עצמית", The Black Panther Party for Self-Defense). חלקם מהותיים יותר, כמו התבססות אידיאולוגית על עקרון ההגנה העצמית להצדקתן של פעולות אלימות (למשל התחמשות ונכונות לשימוש בנשק חם) ובלתי אלימות (הפנתרים

השחורים ראו באפליה בחלוקת משאבים תופעה של אלימות, ולכן סיוע קהילתי מתקן נחשב אצלם לפעולה של הגנה עצמית; כהנא לא השתמש באותה טרמינולוגיה בדיוק, אבל קשר בין הדברים באופן דומה).

במוקד שתי התורות עומדת תפיסה פוליטית ומגדרית דומה השואפת להציג את הגבר היהודי או השחור כבעל יכולת שווה לגבר הנוצרי הלבן להשתמש באלימות לצורך הגנה עצמית, ולפיכך כשותף שווה בפרויקט הפוליטי האמריקני, שבו האדם המגן על עצמו הוא אזרח המופת. ביטוי בולט להעצמת האזרח המגן על עצמו בארצות הברית הוא דוקטרינת Stand Your Ground, שמצדיקה תגובה אלימה לאיום גם במקרה שבו אפשר לסגת בשלום, מתוך התפיסה שנסיגה היא פחדנית ולפיכך מנוגדת לאתוס האמריקני.^[9] כהנא מאשים תכופות את המנהיגים היהודים הליברלים כי הם נסוגים מפני איומים, נוהגים בפחדנות ומסרסים את הגבריות היהודית (וכן, בשונה מן הרדיקלים השחורים, את הגבריות האמריקנית בהתנגדות למלחמת וייטנאם).^[10] הוא סבור שהשימוש באלימות ימלא את שני החוסרים, זה שבאומץ וזה שבגבריות. עם זאת, כמו אנשי ה־Black Power גם כהנא היה פסימי לגבי השתלבות בחברה הלבנה הנוצרית, כי שנאתה ליהודים או לשחורים בלתי ניתנת לריפוי וגם כי עצם השאיפה להשתלב בה מעידה על תבוסתנות, אסימילציה ואובדן זהות. לבסוף, כהנא קינא בהצלחתה של תנועת ה־Black Power להקים תשתית ארגונית לפעולה פוליטית המעלה על נס את האינטרס הזהותי הקבוצתי, וחיקה אותה.

בלב הרטוריקה הכהניסטית המקורית עמדו הפחד מפני פשיעה וביקורת על חוסר משילות. בסיפור שמספר כהנא, הצורך בהקמת הליגה להגנה יהודית נבע מכישלונן של רשויות המדינה לספק ליהודים הגנה מפני אלימות. אין ייחוד בתרעומת של כהנא על כך שהמדינה אינה מגינה על קבוצת המיעוט שהוא משתייך אליה, אבל יש ייחוד במסקנות שהסיק מהמחדל הזה. הדרך שבה הליגה להגנה יהודית הבינה את היחס בין סולידריות לעוצמה מבדילה אותה ממרבית תנועות המחאה של התקופה, כמו אלה של הקהילה השחורה או הקוורירית, שקמו מתוך עמדה לעומתית למדינה ולמנגנוני הפעלת הכוח שלה שהופנו נגד חברי אותן קבוצות. הפנתרים השחורים לא מחו על חוסר משילות אלא על עודף משילות.^[11] הם הגנו על עצמם מפני אלימות הגמונית, אם הוציאו אותה לפועל שוטרים בשירות המדינה ואם חברי קבוצות עליונות לבנה כמו הקו קלוקס קלאן. כהנא לא טען שהמשטרה פועלת נגד היהודים; הוא טען רק שהמשטרה אינה יעילה ומחויבת מספיק, ושההיסטוריה אוסרת על יהודים לשים את מבטחם באיש מלבד עצמם.

כהנא בז לאליטות, אבל מבין שלושת אפיקי העזרה העצמית שמנה הוא הפנה את הפרובוקציה כלפי העשירים הצבועים, ואילו את האלימות – כלפי קבוצות מיעוט אחרות.^[12] על כל צעד קדימה לקראת תודעה מעמדית הלך כהנא שני צעדים אחורה לעבר תודעה שבטית. כעת, כשיורשיו הם האחראים על המשטרה בישראל, אותה תודעה מכתובה את התנהלותה של האלימות המדינתית עצמה. כפי שנראה מייד, אין לצפות כי האחיזה במושכות תביא למיתון השימוש בכוח. הפחד מפשיעה, הצורך לזהות איומים שיש להתגונן מפניהם והרצון לבסס משילות מזינים זה את זה לבלי שובע.

פחד מפשיעה ותחושת הביטחון האישי

באותה תקופה שבה פעל כהנא החל הפחד מפשיעה להתבסס כגורם השפעה ראשון במעלה על דפוסי ההצבעה של אזרחי ארצות הברית ועל מידת האמון שהם נותנים בנבחריהם. אך אין בהכרח מתאם בין ביטחון אישי ובין תחושת הביטחון האישי. יהיו הנתונים אשר יהיו, אמריקנים לעולם סבורים שממדי הפשיעה מצויים בעלייה. תחושת הביטחון, והפחד שמתעורר כשהיא חסרה, מושפעים מממדי הפשיעה ומנתונים רבים נוספים המועדים להטיות - למשל התרחישים שאנחנו מדמיינים שיתממשו אם נהיה קורבן לפשע, סוג הפשעים שנדמים לנו כאיום מוחשי ומאפייני דמותו של הפושע המשווער. לפער בין ממדי הפשיעה (שקשה מאוד לאמוד) ובין תפיסת הפשיעה (שקל לבצע בה מניפולציות) יש היבטים גיאוגרפיים ודמוגרפיים. זוויות ההתבוננות האלה מלמדות כי יש חפיפה חלקית ביותר בין העוצמה והמיקום של האיום בפועל ובין הרווחים הפוליטיים שיוצר החשש מפניו. במילים אחרות, התוצאות הפוליטיות של הפחד מפשיעה אינן מתממשות בהכרח במקום שבו הפשיעה מורגשת, ברמה המקומית או הלאומית.

בשנים האחרונות ממלאת את הפערים הללו בארצות הברית, בעיקר בקרב פוליטיקאים ופרשנים ימנים, רטוריקה שנוגעת בדיוק לטענות בדבר היעדר משילות, או בשיח האמריקני המקביל - לטענות בדבר היעדר חוק וסדר (law and order). האזורים שלגביהם מושמעות טענות אלו הם לרוב שכונות פנימיות בערים הגדולות המאוכלסות בעיקר בבני מיעוטים גזעיים, שחורים והיספנים. הטענה היא שרמת האלימות בשכונות אלו כה גבוהה עד שסמכות המדינה התאינה ואמות המוסר המקובלות הוחלפו בכוח הזרוע. המסקנה המתבקשת היא שיש להבהיר "מי בעלי הבית" ולמי נתון מונופול על השימוש הלגיטימי באלימות. אבל הנמענים של המסר הזה, ושל מדיניות הפניית המשאבים התומכת בו, אינם מי שמתגוררים באותן שכונות או אפילו באותן ערים; הנמענים הם דווקא מי שמתגוררים בפרוורים ובאזורי סף מרוחקים (ברמה הלאומית) או בשכונות מבוססות יחסית (ברמה המקומית). נקודות ההשקפה של אותם תושבים עם אזורי הסיכון מעטות, אבל הסיכון תופס חלק מנופח בתודעה הפוליטית שלהם. קולן הפוליטי של קבוצות אלו מחוזר לא רק משום ההון החברתי שהן אוחדות בו אלא גם משום נזילות הפוליטית היחסית ומפני שהאופן שבו משורטטים אזורי ההצבעה בארצות הברית מעניק לו לעיתים קרובות משקל מכריע. הניסיון הפוליטי האמריקני מגלה כי המסרים הפוליטיים האפקטיביים ביותר, ואלה שנהנים מהקונסנזוס הרחב ביותר, הם מסרים בדבר יד קשה ותקיפה (tough-on-crime) נגד גורמים עבריינים.^[13] מסרים כאלה הם אפקטיביים גם ביחס לאוכלוסיות שמזדהות כליברליות. למרות התוצאות החברתיות הקטסטרופליות, מנגנוני הפעלת הכוח שעמדה זו מצדיקה אינם נתפסים כסותרים מחויבות לזכויות אדם.^[14]

המחשבה הישראלית על התמודדות עם פשיעה מושפעת עמוקות מן המסגרות שפותחו בארצות הברית. בחוגים מקצועיים ואקדמיים נוסף להשפעה זו בשנים האחרונות פן ביקורתי, והדוגמה האמריקנית משמשת יותר ויותר כתמרור אזהרה ולא כמודל לחיקוי.^[15] אבל לא כך בחוגי הימין הפוליטי. בהקשר המשפטי, התקופה שאליה דוברי הימין נושאים עיניים היא בעיקר שנות השמונים - תקופה שבה התעצבו מדיניות החוק וסדר וגם תנועת השמרנות המשפטית, ששולטות בכיפה האמריקנית מאז ועד

היום. אין להתפלא אפוא שהימין בישראל מאמץ גישה של tough-on-crime, המשתלבת היטב עם אג'נדה בולטת אחרת שנלמדה מארצות הברית: ביקורת על מערכת המשפט הליברלית, שכאשר היא מרימה את ראשה מתגבש אתר נוסף של "חוסר משילות". כך, במסגרת קמפיין הבחירות שלו קשר בן-גביר בין "סלחנות" שיפוטית כלפי עבריינות ובין הצורך לערוך רפורמות במערכת המשפט. בעקבות מתן עונש שהוצג כקל לאדם שביצע עברת מין, צייץ בן-גביר: "גזר דין של 5 שנות מאסר בלבד לרוצח נשמתה של ילדה בת 10 הוא עדות מובהקת לכך שמערכת השפיטה שלנו בקריסה ערכית מוחלטת. בממשלה החדשה נכניס אמות מידה ראויות גם ברשות השופטת". המקרה הזה סיפק תועלת פוליטית ממגוון זוויות: גם עבריין בדואי (ערבי אבל אזרח, כלומר מטופל על ידי מערכת אכיפת החוק הרגילה), גם עברת מין שבוצעה ביהודייה קטינה, על כל האסוציאציות שנסיבות אלו מעוררות, וגם הזדמנות לכרוך יחדיו ביקורת על מערכת המשפט ואג'נדה שלפיה הפתרון לאלימות מינית והמפתח להכרה חברתית בקורבנות אלימות מינית מצויים בהחמרת ענישה – אג'נדה שבישראל מקודמת גם על ידי ליברלים.

פחד מפני פשיעה הוא נושא מלכד כי נדמה שהוא אוניברסלי; אם הבעיה היא אותה סלחנות כלפי "רוצחי נשמות", הרי כולם צריכים להצטרף למאבק הן נגד בתי המשפט הן נגד הפושעים הפלסטינים. הניסיון האמריקני מוסיף ומלמד שהדרך למשוך את מרב המשאבים החומריים והמשפטיים לטובת טיפול בבעיות חברתיות רחבות היקף, ויהא זה אפילו שינוי האקלים, היא למסגר אותן כבעיות של ביטחון לאומי. הבנה כזאת של בעיית הפשיעה באזורים אורבניים בארצות הברית תרמה למיליטריזציה של המשטרה ולהתייחסותה לשכונות מסוימות כאל שדה קרב. בהקשר הישראלי מוקדם לומר אילו השלכות יישאו הסמכויות שקיבל בן-גביר כשר ל"ביטחון לאומי", כפי שהתעקש לקרוא למשרדו, אך נראה שאנחנו במסלול דומה. הצפת החשש מפני ערעור תחושת הביטחון האישי מאותתת לאן יפנה בן-גביר כדי להקנות למדיניותו לגיטימציה ציבורית (לגיטימציה שמזמינה את המחנה הליברלי לחשוב באופן ביקורתי על הפנייה האוטומטית לאלימות מדינתית כפתרון לאלימות בין-אישית). דווקא בתקופה שבה מנגנוני השיטור ואכיפת החוק בארצות הברית נתונים לביקורת חסרת תקדים – מצד הציבור האמריקני, מצד הקונסנזוס המחקרי ומצד הקהילה הבינלאומית – עוצמה יהודית שואבת השראה ממנגנונים אלו ממש.

משילות ניאור־כהניסטית

התשתית הרעיונית למינוף הניאור־כהניסטי של הפחד מפני פשיעה מתבהרת לנוכח הסינתזה הייחודית שערך כהנא בתחילת דרכו בין שיח החוק־וסדר השמרני, שיח הכוח הזהותי ושיח ההגנה העצמית הכל־אמריקני. הוא אולי השתעשע כשכינו אותו "פנתר יהודי" (Jewish Panther), אך בה בעת גרף תועפות של הון פוליטי מדימוי הגבר השחור כנשא של סכנה, ובעקיפין אף הכיר בכך שמה שחשוב הוא האפקט הפסיכולוגי של הדימוי הזה ולא המציאות שמאחוריו: "הפנתרים היו הסמל של האנטישמי השחור הרצחני והמסוכן המטיל חרדה בלב היהודים. זה היה דומה לצורה בה הסתכלו יהודי פולין על הנאצים החזקים בעלי המראה הבריא כעל יצורים על אנושיים, אשר כדאי להתרחק מהם מאחר שאי אפשר להילחם בהם. היינו נחושים בדעתנו להפסיק את החרדה הפסיכולוגית הזו".^[16]

לא סתם המשיל כהנא את השחורים לנאצים. הוא הרבה לשרטט משוואות בינריות בין עוצמה יהודית ובין שואה נוספת. כהנא רצה לחמש כל יהודי, במיוחד אם הוא מתגורר בשכונות למיעוטים גזעיים, ולאמנו להשתמש בנשק כדי שלא ילך כצאן לטבח. במובן זה הוא הצטרף לקבוצות נוספות של יהודים אמריקנים שאימצו את תרבות הנשק המקומית בטענה שחלוקה המונית של נשק היא הדרך היחידה למנוע מאושוויץ לקרות שנית. גם במובן הזה, ולמרות העיגון שמצא לאחיזת נשק בכתבי ז'בוטינסקי, השתלב כהנא היטב בנוף המקום והזמן. רק בשנות השישים החלה תרבות הנשק האמריקנית להיות מומשגת סביב זכותם של אינדיווידואלים להגן על עצמם מפני איומים מצד אזרחים אחרים, ומימוש הזכות הזאת נתפס כמרכיב מכונן בזהות האזרח האמריקני (באופן אירוני הפנתרים השחורים היו חלוצים בפרשנותם לתיקון השני לחוקה, שלפיה הוא מעניק זכות אישית לשאת נשק למטרות הגנה עצמית, אם כי כאמור מטרתם הייתה לבסס את זכותם להופיע חמושים מול אלימות משטרתית). כהנא אימץ את תרבות הנשק באותה נקודת זמן ומטעמים דומים, ואף הטרים טענות שישימיו חסידי נשק אמריקנים בעקבות פיגועי 11 בספטמבר, כשקבל על החרמת כלי נשק מיהודים שרצו לעלות חמושים למטוס שמא יהיו עליו טרוריסטים.

חרף האשמותיו כי היהודים הליברלים נטמעים בתרבות זרה, כהנא אימץ בעצמו תרבות שמרנות לאלימות בין-אישית ורואה בהתגוננות מפניה משאב ראשון במעלה לעיצוב זהות פוליטית, דהיינו את התרבות האמריקנית. השימוש באלימות, בפרט באמצעות נשק חם, ישנה את תדמית היהודי – בראש ובראשונה בעיני עצמו – מנרפה וכונוע לאמיץ וגאה. לפעמים שאב כהנא מן המסורת היהודית הצדקה לעמדתו שלפיה המושג "אהבת ישראל" מצדיק שימוש באלימות למען חירות יהודית; פעמים אחרות הכיר בזרותה של האלימות לאתוס היהודי וקרא לא להמשכיות שלו אלא לשינויו. ברוח זו הורה לקוראיו: "צעירים וצעירות, למדו לירות. שתו בצמא מן הגויים את האמנות הזאת שהם מצטיינים בה".^[17] האלימות עבור כהנא הייתה אולי רק חריג לכלל נגד היטמעות, אך תורתו כולה עוסקת בהצדקת החרג הזה.

השיח הניאור-כהניסטי על פשיעה מגלם שילוב של תופעת האמריקניזציה של התרבות הפוליטית בישראל עם מציאות המדינה האחת. מציאות זו היא תוצאה של מדיניות ארוכת שנים שמוביל הנציג האולטימטיבי של האמריקניזציה בישראל, בנימין נתניהו, ועיקרה שאין לפתור את הסכסוך הישראלי-פלסטיני אלא "לנהל" אותו. במובן זה ממשלת לפיד-בנט הייתה הניצחון הגדול ביותר של נתניהו, שכן היא ביטאה את התקבלותה בפועל של מדיניות זו בכל קשת הפוליטיקה הציונית. את חוסר הנכונות לבצע פשרות אידיאולוגיות חולקים גם שותפיו הקואליציוניים הנוכחיים של נתניהו, המובילים קו של חתירה ל"הכרעה". ההתייחסות לפחד מפגיגות צריכה להתאים את עצמה לאקלים הפוליטי הזה שבו פשרה גרועה מסטגנציה. אין טעם לדבר על טרור שמתרחש במסגרת סכסוך לאומי (ובהקשר המסוים שלו כמצב של כיבוש), כי אין כל עניין בפתרון מדיני בר קיימא. לכן יש לעצב את תודעת הקורבנות תוך הכחשת ההתנגשות בין שתי שאיפות לאומיות ולראותה כמצב קיומי שבו שרוי כל יהודי.

כפי שכתב ראיף זריק, "השיח הלאומני המתעורר כעת הוא ניסיון להתמודד עם הצורך להפריד בין שתי האוכלוסיות המעורבות זו בזו באותה מסגרת טריטוריאלית. [...] ההפרדה המתפתחת בהשראת [חוק הלאום] אינה הפרדה בין 'כאן' ל'שם', אלא בין 'אנחנו' ובין 'הם' – בין היהודים לפלסטינים, ללא קשר

למקום מושבם". בתוך אקלים זה, החשש מפני "חוסר משילות" העניק רוח גבית לקריאות להפעיל כוח כלפי פלסטינים באשר הם, וביתר שאת בעקבות אירועי מאי 2021, שהובילו קהל רחב לאמץ את ההמשגה הלאומנית של הביטחון האישי. המיליטריזציה של המשטרה, או השימוש בצבא במקומה של המשטרה בעיתות חירום, יוצרים תמונת מראה אירונית בין השטחים הכבושים לערים המעורבות: שם הצבא מבצע פעולות שיטור, וכאן המשטרה צריכה להתמודד, בלשונו של ח"כ בצלאל סמוטריץ', עם "מלחמה" נגד "האויב הערבי". האויב נהיה לפושע; הפושע נהיה לאויב.

בהקשרים שונים, עירוב אוכלוסיות באותו מרחב מביא את החזקות מביניהן לחוש חוסר ביטחון פיזי ולפתח פחד מפני פשיעה (שלעיתים יש לו ולעיתים אין לו בסיס אמפירי). כך היה בעקבות הליכי הדה-סגרציה בארצות הברית של שנות השישים, על רקע מתחים גזעיים בעיקר; כך היה בלונדון הוויקטוריאנית עם עליית העיר המטרופוליטית, על רקע מתחים מעמדיים בעיקר; וכך אצלנו היום, בשינויים המחויבים, עם התפוגגות פתרון שתי המדינות. משילות באמצעות הפחד מפני פשיעה, שמכתיבה מדיניות שאין לה קשר הכרחי עם טיפול אפקטיבי בפשיעה, הובילה את הרשויות בארצות הברית ובבריטניה לצייר את הפושע כ"אחר" שבא אלינו מבחוץ אבל גם כנוכחות מאיימת שמצויה תמיד מעבר לפינה.^[18] כאשר אלימות לובשת צורה קולקטיבית, אין עוד כלים מתאימים להבין אותה. כדי להצדיק מדיניות המבוססת על הפעלת כוח כלפי כל פלסטיני יש ללכד את הציבור היהודי סביב פחד מפני היות קורבן לא כישראלים אלא ראשית כאינדיווידואלים, שנית כיהודים ושלישית כמערביים; כלומר, כקורבנות של פעילות פלילית בעלת מאפיינים שנדמים אוניברסליים, כקורבנות של פעילות אנטישמית בעלת מאפיינים שנדמים נצחיים, וכקורבנות של פעילות טרור בעלת מאפיינים שנדמים גיאופוליטיים. הרי מדינות רבות במערב סופגות פיגועי טרור מצד ארגונים אסלאמיסטיים; אנחנו כמותן מבחינת האשמה שלנו כמדינה ביחס לשליטה בפלסטינים או לאפלייתם, אבל שונים מהן מבחינת הקורבנות הנצחית שלנו כיהודים.

אחת הטקטיקות הבולטות שהולכת יד ביד עם מדיניות של יד קשה באכיפת חוק בארצות הברית היא העצמת תחושת האחריות של קבוצות ויחידים להיות סוכנים של ביטחון – טקטיקה שמחדדת את הקדימות של **תחושת** הביטחון האישי על פני הביטחון האישי עצמו. בניגוד לחלק מחסידי הנשק האמריקנים, לרבות קבוצות יהודיות מסוימות, כהנא לא היה ליברטריאן שסבור כי ריכוז כוח בידי המדינה הוא הסכנה החמורה מכול. יחסו למדינה היה אינסטרומנטלי. תמיכתו במלחמת וייטנאם בנימוק שהאינטרס היהודי מחייב את הכרעת ברית המועצות, לצד האשמתו כי התנגדות הממסד היהודי האמריקני לכהנא עולה כדי "ג'יהאד"^[19] – עמדות אלו ממחישות כי החלוקה החשובה בכהניזם אינה אני מול העולם, אלא אויבים מול ידידים.

כדי להצליח בישראל נדרש הכהניזם להמתין להבשלת המיזוג בין תפיסת האלימות כאמצעי לביצור זהות יהודית אותנטית, עיבוי ההמשגה של זהות זו בעזרת רומנטיזציה של נקמה, ותפיסת הגאולה הלאומית מבית מדרשו של הרב קוק (שכהנא עצמו היה אמביוולנטי לגביו). ואולם במשנתו המוקדמת של כהנא מצויים מקורותיו של התמהיל של חשיבה אמריקנית על תחושת הביטחון האישי ומציאות המדינה האחת. קואליציית הימין הישראלית כיום, כמו הקואליציה המרכיבה את הימין האמריקני, רואה סינרגיה בין משטרה חזקה, מיליציות אזוריות ונשיאת נשק אישית. משטרים אלו מחזקים, יחד ולחוד,

את הרעיון שהפחד מפני פיגועים הוא כעת פחד מפני פשיעה. המושג "טרור" מתאים את עצמו למציאות זו כאשר הוא כולל, בעיניהם של ישראלים רבים, קשת רחבה של מעשים בלתי אלימים – "טרור חקלאי", "טרור כלכלי", "טרור דיפלומטי" וכיוצא באלה – שהמשותף להם הוא ערעור תחושת חוסן אתנו-לאומית כלשהי. האויב, ולא השלום, הוא שמתחיל בתוכנו.

הערות שוליים

[1][†] אני מאמץ מונח זה משאול מגיד שמשמש בו כדי לחדד את ההתפתחויות שעברה משנת כהנא המקורית, האמריקנית במהותה, משנקלטה בישראל. ראו Shaul Magid, Meir Kahane: The Public Life and Political Thought of an American Jewish Radical, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2021.

[2][†] Meir Kahane, The Ideology of Kach: The Authentic Jewish Idea, Charleston: CreateSpace, 2012, p. 6

[3][†] מגיד (לעיל הערה 1).

[4][†] Meir Kahane, The Story of the Jewish Defense League, Radnor: Chilton Book Co., 1975

[5][†] כהנא (לעיל הערה 2), עמ' 7; מגיד (לעיל הערה 1), עמ' 79. אחת הדרישות של עוצמה יהודית במשא ומתן לקראת הקמת הממשלה הייתה לבטל את סעיף 7א(2) לחוק יסוד: הכנסת, האוסר על מי שמסית לגזענות להתמודד בבחירות. על יסוד גרסה מוקדמת של סעיף זה נפסלה בעבר רשימת כך, וטענתה כי הסעיף אינו חוקתי נדחתה (ע"ב 1/88 ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השתיים-עשרה, פ"ד מב(4) 177 (1988)). עמדה זו מצויה במתח עם עמדתו של כהנא בכתביו – הוא ביכר להתווכח על גבולות ההגדרה של גזענות ולא על הפסול העקרוני שבה.

[6][†] בתרגום שמביא כהנא: "Someone pursuing his comrade with the purpose of killing him" (כהנא [לעיל הערה 4], עמ' 125).

[7][†] מאיר כהנא, **סיפורה של הליגה להגנה יהודית: הקמתה, פעילותה והרעיון שמאחוריה**, ירושלים: המכון להוצאת כתבי הרב מאיר כהנא, תשס"ב, עמ' 133 (במקור: כהנא, לעיל הערה 4, עמ' 141).

[8][†] יצחק גינזבורג, **קונטרס ברוך הגבר**, ירושלים: חמו"ל, תשנ"ד, עמ' 26.

[9][†] Richard Maxwell Brown, No Duty to Retreat: Violence and Values in American History and Society, New York: Oxford University Press, 1991

[10][†] כהנא (לעיל הערה 4), עמ' 124, 183–184.

[11] † אם כי שני הדברים אינם סותרים. קהילות מיעוט בארצות הברית סובלות מאכיפת יתר לצד אכיפת חסר: מצד אחד הפעלת כוח מופרז שאינו מועיל לבני הקהילה ואף מזיק להם, והנמענים שלו מצויים מחוצה לה; ומצד שני היעדר טיפול אפקטיבי בפשיעה הפוגעת באופן ממשי בשלומם ובמרקם חייהם של בני הקהילה. ראו Alexandra Natapoff, "Underenforcement," Fordham Law Review 75(3), 2006, pp. 1718-1719.

[12] † מגיד (לעיל הערה 1), עמ' 6-7, 30-31, 63.

[13] † Jonathan Simon, *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*, Oxford: Oxford University Press, 2007

[14] † Naomi Murakawa, *The First Civil Right: How Liberals Built Prison America*, Oxford: Oxford University Press, 2014

[15] † Hadar Aviram, "Bad Role Models? American Influence on Israeli Criminal Justice Policy," University of Miami International and Comparative Law Review 28(2), 2021, pp. 344

[16] † כהנא (לעיל הערה 7), עמ' 179 (במקור: כהנא, לעיל הערה 4, עמ' 202).

[17] † כהנא (לעיל הערה 7), עמ' 127 (במקור: כהנא, לעיל הערה 4, עמ' 133).

[18] † David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago: University of Chicago Press, 2001, pp. 122-127, 136-137

[19] † כהנא (לעיל הערה 2), עמ' 5.

רפי רזניק הוא עמית מחקר באקדמיה ע"ש פולונסקי במכון ון ליר בירושלים. המחבר מבקש להודות לאמיר פאח'ורי על הערותיו.
